

Соціальна політика

УДК 330.34:339.9

С.Й. Вовканич

Суспільні трансформації в умовах глобалізації: соціогуманістичні імперативи, неекономічні чинники та євроінтеграційні пріоритети

На основі аксіологічного (ціннісного) підходу до вибору вектора прориву України на передові цивілізаційні позиції вперше зроблена спроба комплексно окреслити соціогуманістичні імперативи, неекономічні чинники та євроінтеграційні пріоритети в контексті суспільних трансформацій та глобалізаційних викликів.

Ключові слова: модернізація та структурна політика, соціогуманістична концепція розвитку та соборність України, неекономічні чинники, українська національна ідея, джерела і рушійні сили суспільних трансформацій

Вступ і постановка проблеми. Потужні процеси глобалізації, ренаціоналізації та регіоналізації, що паралельно й динамічно відбуваються в сучасному світі, перманентно формують великі інтеграційні економічні новоутворення, політичні союзи, військові блоки. Метою таких міждержавних мегаутворень стає розв'язання проблем колективної оборони, системний захист зовнішніх національних інтересів і внутрішніх ринків, синергізм соціально-економічного розвитку та збереження людського капіталу, його конкурентоспроможності, етнічної, культурної, релігійної, промислової та іншої ідентичностей, світоглядних цінностей. Щоб Україна у перспективі не втратила своєї конкурентності в освітньому, знаннево-фаховому, науково-технологічному, інформаційно-комунікаційному, інноваційно-інвестиційному, духовно-інтелектуальному та інших якісних ціннісних (аксіологічних) сутностях людського розвитку, а відтак на рівноpartnerських засадах увійшла в систему міжнародного розподілу праці не в статусі постачальника дешевої робочої сили, а активного креативного **суб'єкта**, – її політика щодо розвитку людського, в т. ч. духовно-інтелектуального потенціалу, суспільного прогресу, має ґрунтуватися як на **загальнолюдських** вартостях, так і на засадах стратегічних складових **національної** ідеї, внутрішній **соборності** України, збереження самобутності та адекватній зовнішній **інтеграції**. Для України, як свідчить історія, надзвичайно велике соціогуманістичне значення має саме **асиміляційний фактор інтеграції** в сенсі уникнення багатовікової «інтеграції» до складу імперій, насильних приєднань територій та «міграцій» через виселення до Сибіру, переселення селян чи їх втечу від голодної смерті в зросійщені міста, заселення опустілих територій іншим етносом та застосування інших важелів розмивання українськості. Прицільні постріли в мирних євромайданівців, журналістів – це, власне, сьогоденний сумарний «інтеграційно-міграційний» наслідок багатовікового імперського нищення національної ідентичності та моногенності українського народу. Поділ після Другої світової війни німецького чи корейського народів жодним чином не

© С.Й. Вовканич, 2014.

може зрівнятися з цинічно-братнім асиміляційним нищенням царською і більшовицькою імперією українства як самостійної європейської нації, її інтеграційним вибором.

Як показав Євромайдан, зараз перед Україною, як ніколи і ніде перед будь-якою іншою країною, гостро стоять *два* надважливі стратегічні домашні завдання. Перше – це об'єднати націю; друге – розбудувати ефективну національну державу і економіку. Очевидно, що доленосність цих завдань категорично вимагає комплексного врахування, зрозуміло, економічних, але, як не дивно, – неекономічних чинників. Коли держава неефективна, то економіка передовсім залежить саме від неекономічних факторів [1]. Беззаперечно, що Євромайдан як система *цінностей* не тільки підняв рейтинг таких чинників, затребував нового осмислення «братських асигнацій без асиміляцій», а й проведення *якісних* суспільних змін, показав і показуватиме далі місце в *історії* феномену еліт нації, згуртованості, соборності, самоорганізації, самоідентифікації та інших ментальних рис і кодів українства, які зберегли споконвік притаманну йому європейськість, християнську мораль, етику та загальнолюдську культуру. Водночас, широкий дискурс – неекономічні чинники ефективної економіки – зненацька застав і змусив дещо розгубитися вітчизняних вчених-економістів, адже досі в їхніх наукових працях він майже не висвітлювався. Євроінтеграція для українців – це не тільки економіка, ринки чи фінансові кредити. Нині будь-який серйозний і неупереджений комплексний *аналіз* стану суб'єктів господарювання, темпів розбудови української держави та її інтеграції не може обійтися без розгляду множин згаданих чинників.

Однак, *неекономічні* чинники – це не тільки соціальні, гуманітарні, політичні, соціологічні чи соціально-психологічні; вони – ті й другі, і якісь треті, врешті, всі разом. Вони – громадські, громадянські і спільнотні; національні (етнічні) та загальнолюдські; духовні (інформаційні, ідеальні) та матеріальні; транскордонні і геополітичні; історичні та новітні, світоглядні та ментальні, асиміляційні та ідентифікаційні, медичні та екологічні, видимі і невидимі, де будь-який названий (і не згаданий) чинник наведеної *множини* може стати *мультиплікатором* суспільного розвитку і трансформації. У цьому контексті *актуалізується* проблема комплексності їх вивчення через призму аксіології як ціннісних і архіважливих для вибору *вектора інтеграції України, її екзистенції, суспільних трансформацій та збереження національної ідентичності за умов зодноріднюючої глобалізації*. Іншими словами, про які б трансформаційні суспільні зміни, процеси модернізації чи пріоритети структуризації економіки зараз не йшлося, їх розгляд повинен проводитися передусім у площині *соціогуманістичної* політики із захисту *людини* та її нації, особливо щодо ексклюзивного і цивілізаційного розвитку кожного народу та вільної його інтеграції в світовий економічний, інформаційний та інші простори. Національне і загальнолюдське мають йти поруч, аби збереглося наявне розмаїття Платети людей [2].

Отже, сьогодні інтеграція України потребує нової парадигми не тільки в сенсі *майбуття*, а *буття* української нації взагалі. У XXI ст. нібито вже зрозуміло: будь-які міжнародні союзи повинні насамперед утворюватися на основі культурних, духовно-моральних, освіто-інтелектуальних, гуманітарних та інших світоглядних національних цінностей, що

наближають загальнолюдські смисли, а не по-імперському асимілюють самодостатні **автохтонні** народи. У контексті соціогуманізму питання угоди з Асоціацією європейських держав – це не просто чергове загострення задекларованих євроінтеграційних намірів політиків перед наступними виборами, а складний механізм довгострокової **модернізації** економіки і соціальної сфери, проведення структурних **змін** і підвищення **стандартів** життя, втілення геополітичних і оборонних **пріоритетів** України, залучення її до країн світу справжньої, а не керованої **демократії**, до **правових** судових систем, опрацьованих людством у віках, зрештою, відновлення **історичної справедливості** у ставленні до української нації як споконвічно **європейської**.

Розробленість і актуальність теми. З позиції актуальності наведених завдань **структурна політика** України повинна спрямовуватися на оптимізацію складної сукупності взаємопов'язаних соціально-економічних, науково-технологічних, інституційних, геополітичних, екологічних, оборонних та інших компонентів національних систем, діючих їх підсистем і відтворювальних процесів. Їх збалансованість на рівні регіону, держави та міжнародних утворень потрібна для спільного вирішення тактичних і стратегічних **екзистенційних** завдань нації на її власному шляху до вершин цивілізаційного розвитку як загальнолюдського надбання. Тому актуалізується **новий тренд** модернізації України, де мова про її суспільні (економічні, соціальні, екологічні, політичні та інші) нововведення, які пов'язані не тільки з традиційною **заміною** фізично зношених деталей, оновленням морально застарілого устаткування, а з удосконаленням **існуючого** стану нації на кращий – продуктивніший, більш справедливий, демократичний, органічний та цивілізований. Це, своєю чергою, вимагає цілого інноваційного **циклу** творчих ідей та дій (науково-пошукових, проектно-конструкторських, впроваджувальних, інституційних тощо) на шляху перебудови суспільства, зміцнення довіри до задекларованих чинним урядом **трансформацій**, їх провідників щодо реалізації перспектив національного і загальнолюдського поступу [3]. Тут ідеться не тільки про реформи, бо реформування – це процес перегрупування окремих елементів системи задля підвищення її економічної ефективності. Треба змінювати **сутність** систем, потрібна їх **транзиція** (від лат. transitus – перехід), що означає перехід від однієї **якості** системи до іншої, від радянської, скажімо, індустріальної через перехідну до постіндустріальної наукомісткої (інформаційної) економіки, від тоталітаризму управління до демократії, від т. зв. радянської до національно свідомої, за Франком, цілої людини. Не говоритимемо про якість національних **еліт** як особливо вагомий прошарок інакодумання і суспільних трансформацій.

Отже, мова не просто про модернізацію на кшталт соціалістичної індустріалізації економіки, що проводилася в ім'я радянської людини за рахунок примусової колективізації селян, їх голодоморного упокорення чи використання дешевої сили ув'язнених чисельних ГУЛАГів; контингентів з нових, окупованих імперією територій, зрештою, коштом так і непогашених грошових позик, взятих у власного зубожілого та вкотре обдуреного народу [4]. **Мета проведених** та перспектива наших **майбутніх комплексних досліджень** – це виокремлення актуальності проблем суспільних змін з акцентом на **екзистенційне і соціогуманістичне** значення вибору

вектора інтеграції України для збереження, по-перше, ідентичності нації, самобутніх її духовно-культурних традицій, освіти, науки заради елітаризації, інтелектуалізації та гуманізації соціуму, перед яким стоять модерні виклики. По-друге, розв'язання у цьому плані регіональних проблем структурної політики як **невід'ємних** частин загальнодержавних викликів, тобто в координатах не тільки загальнонаціональних, державних детермінант, а досягнень **міжнародних** стандартів життя, з одного боку. З іншого, – домогтися прийняття зобов'язань, особливо колишніми імперіями щодо припинення ними асиміляційних дій, економічного тиску на ослаблені ними ж країни, на їхні **перехідні (транзитивні)** економіки та національне відродження.

До числа таких належить і Україна. Для неї надважливим є соціогуманістичний захист людини не поза **«рамами нації»** (за Франком), а в контексті комплексного загальнодержавного розвитку шляхом соціально-економічної, науково-технологічної, політичних та інших **трансформацій** українського суспільства, які включатимуть модернізаційну, структурну чи будь-яку іншу політику, що сприятиме збільшенню можливостей народу в сенсі квітального національного відродження, зміцнення подальшої самостійності, тобто розбудови власного суспільного устрою, економічного укладу та збереження відрубності своєї традиційної культури, ментальності тощо. Отже, **трансформація** (від лат. *transformatio* – перетворення, видозміна) – це універсальний напрямок зміни соціально-економічного, національно-політичного та іншого розвитку суспільних (традиційних і перехідних) систем як революційним, так і еволюційним шляхом для спрямування взаємодії соціуму в загальноцивілізаційне русло. Трансформаційність спільноти виступає як **ціннісна** (аксіологічна) ознака інтеграції в цивілізований світ. Цей універсальний напрямок змін поширюється не тільки на тверді (матеріальні, видимі) частини економічного **базису** суспільства (мінеральні, інтелектуальні та інші ресурси, фонди, активи тощо), а й на його невидимі надбудовні інститути, інституції та організації, соціально-психологічні, духовно-моральні, світоглядні цінності, потреби, норми поведінки, орієнтації, суспільні правила гри тощо.

Виклад основного матеріалу. Введений нами в науковий обіг дискурс «соціогуманістичний» віддзеркалює **бінарну** парадигмальну сутність збереження автентичності українців, яка полягає в паритетному підході до гармонізації прав людини і нації; потребу їх захисту в адекватному, сприятливому для їх розвитку середовищі, а відтак – просторі; в його якнайширшому інформаційно-мовному, світоглядному, національно-патріотичному, державотворчому, врешті, геополітичному, геостратегічному вимірі. Йдеться, так би мовити, про якісно новий – **«подвійний захист» українців** (і не тільки їх). Масштабність такого виміру диктує якнайшвидше надати цій бінарності статусу **світового** морально-правового імперативу та відповідної **міжнародної** юрисдикції. Лише за такого комплексного розуміння введеного дискурсу можна широко соціалізувати **універсальність** принципу взаємодії стратегічно жорсткого інформаційно-мовного, культурно-етнічного ментального **каркасу** кожної нації (народності) з гнучким, мобільним і щоденним його **поповненням** цивілізаційними досягненнями без розмиття їх автентичності. Водночас уберегти від ущербу та небезпек мультикультурних ризиків, постко-

лоніальних асиміляційних експериментів, залишкових зловживань толерантністю автохтонів, імперських на них тисків і нових випробувань зодноріднуючою глобалізацією [5].

Правове забезпечення міжнародних соціогуманістичних взаємин конче потрібне – у світі відбувається не лише експлуатація людини людиною, а й нації (націй) нацією. Водночас, якщо світове співтовариство прийняло Декларацію прав людини, то Декларації прав народів досі немає. Шкода, але панує змагання за лідерство сильних світу цього, а дехто прагне і в ХХІ ст. стати всемогутнім диктатором керованої (?) демократії. Не все людське – людяне. Якщо поняття «соціальне» означає людське, суспільне, а «гуманне» – людяне, то їх синтез, власне, складе нову «соціогуманістичну» якість, вкрай нині потрібну. Не може бути вільною людиною, коли підневільна її нація. На цьому тлі українська ідея несе важливі **соціогуманістичні** цінності та мотиви діянь, які **двовалентні** і до **людини**, і до **нації**. Тобто вони творять духовно-ідеологічну платформу, на якій будується (мала б будуватися) система національної безпеки, правові основи самостійної держави, її суверенітету, збереження етнічної, мовно-культурної, релігійної ідентичності на «нашій – не своїй землі», себто в межах усіх компонентів національного простору, структурної політики держави, її регіонів, окремих підприємств і особистостей.

З цих позицій післямайданному технічному уряду в перехідний період до підписання з Асоціацією європейських держав Угоди доцільно розглядати опрацювання нової структурної політики щодо модернізації економіки, переорієнтації її ринків, визначення пріоритетів розвитку, джерел інформаційних, фінансових трансферів не як відхід від європейських і загальнолюдських цінностей та повернення до **смертельних** для українськості імперських рудиментів роз'єднання та асиміляції процесів, а як основний робочий інструментарій підвищення суб'єктності України. Економічні домовленості з Росією не мають у державотворенні затьмарювати соціальні цінності євроінтеграції. Використання запропонованого аксіологічного підходу до пошуку низки неекономічних ресурсів для підвищення ефективності економіки та розбудови національної держави допоможе виділити не тільки такий вагомий об'єднуючий націю чинник як українська **Ідея**, а й показати, що немає чистої економіки, як немає рафінованих неекономічних факторів її ефективності; є система **національних і загальнолюдських цінностей**, економічних **переваг** та соціогуманістичних **пріоритетів** для всіх рівнів структурної політики і суспільних процесів взагалі, починаючи від підприємства і до країни назагал.

Проте формат модернізації економіки, що більше, в межах підприємств – недостатній для широкого вивчення соціогуманістичних пріоритетів держави в системі стратегічних досліджень **всукраїнських** проблем, які важко винести за дужки макроекономічної, в т. ч. структурної політики України, суспільних трансформацій, сучасних глобалізаційних чи інтеграційних викликів щодо розбудови нових економічних укладів та їх духовно-інтелектуальних, культурологічних довготермінових супроводів. Тим паче він недостатній для розрізнення філософських світів ЄС і Митного союзу, сепарації відмінностей їх світоглядних цінностей, аби не проміняти тимчасові економічні вигоди, обіцяні бонуси для окремих

регіонів на **непроминальну** вартість нематеріальних чинників збереження українськості цілого народу як **соборного, націоцентричного**. Власне це є адекватним розумінням нас усіх неекономічних факторів як запасу міцності нашої **свідомості, гідності та готовності** в статусі соборної європейської нації, готової тимчасово пожертвувати сьогоднішніми матеріальними економічними чинниками задля досягнень вічних **духовних смислів вільного, а не колоніального майбутнього для нащадків**. В іншому випадку може початися небажана структуризація за чинниками, що **роз'єднують**, а не зміцнюють соборність нації (держави) та далі затягуватимуть Україну в постколоніальні інститути **деукраїнізації** – відтак у темні **поглинання**. Самоусвідомлення нації у цьому сенсі, не підтверджене її самоорганізацією та творчою діяльністю, веде до самознищення.

Соціогуманістичні імперативи і євроінтеграційні пріоритети в системі взаємодоповнюваності структурної політики та модернізації економіки

Модернізація (оновлення) промислових підприємств нині розглядається в економічній науці як структурна політика та її інноваційна діяльність, що переважно пов'язані з розширенням і удосконаленням традиційного (чи створенням нового без зміни місця **розміщення**) виробництва, підвищенням конкурентоспроможності продукції (товарів), здобуттям конкурентних переваг на ринку, економією ресурсів та поліпшенням (зміною) методів управління, зрештою, зі зниженням господарських ризиків, натомість – з оптимізацією ефективності роботи трудових колективів, їх євроінтеграцією та успіхом у наблизенні, найголовніше, до світових стандартів рівня **людського розвитку** та побудови постіндустріальної країни [6–8].

Усього цього (і не лише) вимагає від підприємств життєва необхідність покращити гідне людини їх функціонування в динамічних і жорстких ринкових умовах, які змушують персонал постійно вести творчий пошук і маневрувати різними видами діяльності, виробничими потужностями, технологіями, людськими та фінансовими ресурсами, аби оперативної і адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища – зокрема, достойно відповідати на виклики сьогодення, в т. ч. на конкурентні вимоги присутності в економічному просторі інших країн. Види ринкових трансформацій, що їх проводять підприємства в змаганнях за лідерство та виживання, узагальнені в табл. 1.

Хоча перелік напрямків ринкових трансформацій на промисловому підприємстві (в регіоні) не претендує на вичерпність усієї їх множинності та постіндустріального сенсу, але він чітко показує, що аксіологічний підхід до визначення мети (завдань) економічних перетворень, по-перше, уможливорює найбільш комплексно охопити сукупність основних напрямків ринкових трансформацій та провести певну їх класифікацію. По-друге, показує, що проведення таких трансформацій може бути різним за масштабами не лише в економічному просторі, але й за глибиною та новизною застосування інновацій, інтелекту, передового досвіду, науково-технічних досягнень, інформаційних технологій, духовно-моральних імперативів – у соціальному, навіть у світоглядному, ідеологічному вимірі [9]. Це засвідчує, що суспільні нововведення можуть набути загальноукраїнського масштабу аж до статусу чинника національної безпеки, складової державницької ідеї чи рангу преференцій стратегічних програм дій уряду в його намірах створити засобами модернізації,

Групування економічних трансформацій

№ п/п	Основні напрямки ринкових трансформацій економік	Аксіологічна мета змін видів діяльності промислових підприємств
1.	Модернізація	Оновлення продукції та урізноманітнення сфер діяльності підприємства (регіону). Збільшення номенклатури продукції, розширення її асортименту, виробничих потужностей тощо. Освоєння виробництва нової продукції (товарів), прогресивних технологій тощо. Збільшення конкурентоспроможності продукції (товарів). Соціалізація інноваційної діяльності, впровадження передового досвіду, досягнень науки і техніки, освоєння випуску наукомісткої продукції та пошук нових ринків її збуту. Зміна (реформування) системи управління. Поліпшення умов праці. Створення нових робочих місць і регіональних (локальних) перспектив розвитку. Зниження (мінімізація) ризиків, кооперація зусиль щодо їх подолання. Утворення багатогалузевих кластерів та уникнення залежності від одного виду продукції. Концентрація капіталів (капіталізація виробництв), удосконалення розподілу інтересів. Засіб виживання та вихід із депресивного (кризового) стану тощо.
2.	Диверсифікація	
3.	Перепрофілювання	
4.	Реструктуризація	
5.	Реконструкція	
6.	Реорганізація	
7.	Санація	
8.	Модифікація	
9.	Реставрація	

диверсифікації та інших ринкових перетворень наукомістку економіку, сучасне інформаційне суспільство з високим рівнем людського розвитку, функціонування громадських організацій, інтелектуалізації соціуму та демократизації устрою [10].

Водночас це підтверджує, що в основі процесів такої *широкої* інтелектуалізації суспільства є не «одонеччування» владної вертикалі, а сайентифікація (онаучування) виробництва, створення наукомісткої економіки, у фундаменті якої завжди лежать нові знання, інформація, пов'язані тією чи іншою мірою з впровадженням загальнодержавних не тільки ефективних і соціально справедливих нововведень – економічних, соціальних, екологічних, технологічних, безпекових, але й далеких від піару вузькопартійних, регіонально-політичних інтересів олігархів. Така широка палітра вимог щодо економічних трансформацій потребує адекватної інтерпретації як серйозних суспільних змін, що вирізняються науковою глибиною, національною масштабністю та авангардним (лідерським) оновленням господарських структур, духовно-культурних цінностей, творчої (інноваційної) активності, з одного боку. З другого – диференціацією видів інновацій як абсолютно нових впроваджень власних інтелектуальних винаходів, високих технологій чи запозичених або придбаних у патентно-ліцензійної, комерційній діяльності. А з третього – їх поділу на галузеві та міжгалузеві, об'єктивні та суб'єктивні, діяльні та ресурсні, інституціональні, загальнодержавні, регіональні і таке інше, тобто за масштабністю і рівнем впливу на політику структурних перетворень у країні, на її геополітику, на вектор інтеграції, розвиток нових укладів економіки, симетрію трансформаційних змін уздовж її кордонів, прикордонну торгівлю тощо.

Таким чином, йдеться про суспільно ширше явище, яке не обмежене одним підприємством чи регіоном, а таке, що є **типовим** та поширеним у країні і, як атрибут **самостійної** ланки управління, підлягає втручанням **загальнодержавної політики**, спрямованої на вирівнювання економічно відсталих регіонів, депресивних територій, що без допомоги держави, міжнародних грантів, трансферів не можуть самі забезпечити гідний рівень життя, самостійно досягнути життєвих стандартів розвинених країн. З огляду на це, загострюється потреба не лише врахування закордонного досвіду, а й виокремлення модернізаційного циклу виробництва в соціогуманістичному аспекті структурної політики України, яка спрямована на прискорення науково-технічного прогресу як фундаментального базисного важеля усунення нерівномірностей, допущених з тих чи інших причин, що призвели до сьогоденного стану соціально-економічному розвитку. **Модернізація** в світовому, європейському цивілізованому контексті – це комплексна складова програма широкої **структурної політики** держави, скерованої на **оновлення** української спільноти, розбудови її національної держави, економіки і суспільних відносин не на старій основі, а на нових інституційних соціогуманістичних парадигмах, на справедливих основах структурних пріоритетів та очікуваннях широким загальним реалізації споконвічної своєї Національної ідеї як неформального імперативу конституційної ваги; водночас – як широкої світоглядної доктрини макроекономічного, соціокультурного, ментального, ідеологічного, зрештою, макрополітичного та геополітичного виміру.

Отже, модернізацію можна і треба розглядати в **широкому** та **вузькому** значенні цього слова. У вузькому сенсі вона виступає технічним (науково-технологічним) інструментом (заходом, напрямком, важелем) структурної політики держави в подоланні (збалансуванні) диспропорцій між окремими галузями економіки країни, її регіонів, окремих підприємств та інституцій у підвищенні їхньої конкурентоздатності. Коли ж модернізація ставить за мету оновлення суспільних структур, зміну соціальних цінностей, впровадження нових прогресивних світоглядних ідей та концептів, то вона за напрямками і масштабністю завдань збігається як із структурними трансформаціями суспільства взагалі, так і з основними принципами структурних перетворень у сфері духовно-моральних, професійних і професійних характеристик людського фактора в перехідних економіках, характерних і для України [11]. Такі трансформаційні процеси найкраще описуються в методологічних координатах **інституційної теорії**, яка, додатково включаючи комплекс **позаекономічних** об'єктів досліджень (соціології, права, соціальної і політичної психології, теорію організацій тощо), узасадничує **міждисциплінарний** підхід до базових понять «інститут» (інституція) як елементів соціально-економічного організму. Дискурс доктрини нового інституціоналізму дозволяє виокремити стратегічні соціогуманістичні пріоритети модернізації в країнах перехідної економіки, національна, ментальна ідентичність котрих в умовах глобалізації, на жаль, переважно нівелюється.

Цей підхід не тільки розширює діапазон досліджень суспільних трансформацій, зміни інститутів як сукупності правил гри чи прийнятих обмежень, аби вектору взаємодії людей, їх синергії надати певний напрямок. Він розглядає **інститути** та діапазон змін в них в

якнайширшому розумінні, як-то: **державні** або **фінансові** інститути, які організують та контролюють економічні процеси в країні (уряд, центральний банк, комісія з ринку цінних паперів тощо); **формальні** та **неформальні** інститути широкого контексту, що акумулюють ринкову культуру, менталітет нації, історичні, релігійні, етнічні традиції, соціальні і сімейні цінності та установки, норми поведінки, звичаї, ставлення до природи тощо. Окрім інститутів, названий підхід охоплює також певний перелік видів **організацій**. Сюди можна віднести: **політичні** (партії, парламент, міська (сільська) рада), економічні (підприємства, фірми, кооперативи, профспілки), **освітні** (університети, коледжі, школи, вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації, проектно-конструкторські та науково-дослідні організації, де передаються традиційні та генеруються нові знання, досвід і т. ін.); **суспільні** (церкви, клуби, спортивні установи).

Отже, в контексті інституційних теорій ідеться про **структурну політику** як комплексну **трансформацію економіки і суспільства**, де соціально-економічні зміни практично здійснюються в інститутах і організаціях, себто на двох рівнях. Перший – це модернізація правил гри, здобуття нових, гідних людини і нації **стандартів** життя; другий – це зміна організаційних структур, диверсифікація діяльності підприємств, їх реструктуризація тощо. У новій структурній політиці вагомими є як модернізація пострадянської сировинної індустріально-аграрної економіки, так і запровадження високотехнологічних нових економічних укладів та побудова на їх базі сучасної **постіндустріальних** економік із застосуванням інформаційних, нано- і біотехнологій агропромислового комплексу, машино-приладобудування, освоєння космосу тощо. Водночас, така політика повинна давати чіткий знак: постіндустріальна економіка – це не лише зростання ролі індивідуальних і колективних знань, починаючи від мікрорівня підприємств до розробки паннаціональних інноваційних проектів, державних і транскордонних програм. Стратегія такої політики на будь-якому тактичному рівні модернізації (держави, регіону, підприємства) – це також зміна філософії, стереотипів та психології так званої радянської безадресної людини і утвердження особистості, в якій є **національне середовище і простір**, а, значить, принципово новий світоглядно-ідеологічний – **соціогуманістичний** вимір державотворення. Адже йдеться про права і **бінарний захист людини та її нації**, про їх гармонізацію в інформаційному, правовому і громадянському суспільстві; про духовно-інтелектуальні цінності, про аксіологію вільного вибору вектора інтеграції в світове вільне співтовариство. Зрештою, про соціогуманістичність принципів структурного їх функціонування, довіру до провідників суспільних змін, до інформації, яка в цьому контексті генерується і безперешкодно передається з покоління в покоління як соціальний Генетом тяглості розвитку народу, збереження його національної ідентичності, історичної пам'яті, умінь та інтелектуальних надбань, традицій і норм поведінки, наділяючи особистість певними характеристиками і озброюючи відповідним фахово-знанневим і духовно-інтелектуальним робочим інструментарієм. Тут важливе значення має запропонована нами раніше концепція духовно-інформаційної мобільності (ДИМ) людини і нації.

Адже, **основні принципи** реструктуризації, окрім переважно техніко-економічних параметрів (ресурсозбереження, ціна, якість, новий

технологічний уклад виробництва, його екологічність, зрештою, конкурентоздатність кінцевої товарної продукції), мають також враховувати інтелектуалізацію, елітаризацію та гуманізацію суспільних, в т. ч. комунікаційних процесів у різних сферах діяльності, на полі прикордонної і транскордонної співпраці, підвищення рівня індивідуальних і колективних знань, вмій та мотивів їх оперативного генерування та застосовування для інтелектуалізації своєї праці. Тобто **якість** кадрів, їх когнітивно-креативний потенціал щодо раціонального використання всіх наявних ресурсів, насамперед інноваційну та пошуково-винахідницьку активність національних еліт, їх зосередженість на духовно-інтелектуальних домінантах суспільного поступу, адекватності інформаційного простору, екології, соціального захисту, відпочинку тощо. Якщо еліта не вмотивована стратегією національного відродження, то суспільні зміни в інших напрямках системно не вирішують завдань людського розвитку і депресивних регіонів. Йдеться про відповідність нових предметів і засобів виробництва, якості самого суб'єкта праці, відповідність його творчого потенціалу, світогляду наукомісткій економіці, досягненням науково-технічного прогресу, що є орієнтирами для формування **джерел і рушійних сил** структурної політики відповідно до соціогуманістичних імперативів (вимог) людського розвитку. Саме вони є **базою** та кінцевою **метою** розробки довгострокових індикативних планів соціально-економічного розвитку, цільових програм на різних рівнях суспільних трансформацій, модернізацій економік, їх укладів та змін життя на краще (рис. 1).

Отже, з теоретико-методологічного погляду правомірно в матриці факторів структурної політики диференціювати її **джерела** та **рушійні сили**. До джерел відносимо **безпосередні** об'єкти структурної політики регіону і країни, їх **інституціональні** структури (освітні заклади, науково-дослідні інститути, проектно-конструкторські підрозділи, технопарки,

Рис. 1. Матриця факторів структурної політики

бізнес-інкубатори тощо), інноваційно-інтелектуальні, природо-сировинні, мінеральні та інші **ресурси**, основні матеріальні, інвестиційні, фінансові **фонди** та інші матеріальні інфраструктурні речі, що **об'єктивно** творять науково-пошуковий, проектний, апробаційний, впроваджувальний та експлуатаційний цикли нововведень і реконструкцій. Джерела структурної політики стосуються, головним чином, видимої **твердої** частини факторів процесу видозмін і не тільки наявних об'єктів господарської діяльності, а й ідентифікують чинники **розміщення нових** підприємств (виробництв) у просторовій економіці, акцентуючи на їх ролі, особливо щодо депресивних регіонів у зміні життєвих стандартів на краще. Отже, на **базі** науково-технічного прогресу, інноваційного потенціалу вказують спільноті джерела, ресурси, інвестиції, активи, **які** безпосередньо «роблять» модернізацію, творять **заново** об'єкти господарської та іншої суспільно-корисної діяльності.

Друга група – це рушійні сили, які завжди є **суб'єктивними**, адже діють (функціонують) **опосередковано** через систему тонких, невидимих соціально-психологічних матерій – мотивацій, потреб, цінностей, інтересів, норм, творчу активність людини, стимули підвищення її готовності до інноваційної діяльності та перманентного творчого пошуку нових знань, набуття досвіду, навичок, а також піднесення духовно-інформаційної мобільності нації, рівня використання нею інтелекту та інших модерних професійно-якісних характеристик, світоглядних систем, зміни яких дедалі більше стають викликами на шляху сучасних суб'єктів новаторської праці, творення економіки знань, що перетворюються в основні рушії майбутніх етапів суспільного розвитку. До рушійних сил, на думку структуралістів, соціальних психологів, етнографів можна віднести також ментальність, культуру суб'єктів творчості, в т. ч. інноваційну, організаційно-економічну, морально-психологічний клімат, виробничі відносини, менеджмент, охорону здоров'я, відпочинку, соціальний захист суб'єктів творчості, рівень їх інтелектуальної власності (нематеріальних активів) та інше, які радше більше стосуються існування, ніж змін. Тобто все те, що стосується нематеріальної, неекономічної, так би мовити, **м'якої, суб'єктивізованої** частини рушійних сил структурної політики – мотиваційні механізми, різні соціально-психологічні стимули, соціальні цінності, мотиви, які опосередковано впливають на темпи, напрямки, пріоритети і головне – принципи структурної політики. Водночас, сприяють підвищенню креативності духовно-інтелектуального потенціалу щодо як творення власних, так і оперативного запозичення різних лідерських новацій – економічних, науково-технічних, технологічних, суспільних, політичних тощо. Отже, відповідають на запитання: **що (хто)** актуалізує і активує (рухає) суспільні трансформації?

Таким чином, такі трансформації охоплюють не тільки різні види модернізацій виробництв, робочих місць тощо, а й розміщення нових виробництв, створення робочих місць, видозміни в суспільних інститутах (інституціях) та організаціях, у правилах і принципах гри, в світоглядах людей, в їх головах. Тобто змінюють соціально-психологічні установки людини, духовно-моральні норми, зрештою, розширюють середовище (простір) творчості, сферу інтересів, гуманізують форми поведінки тощо. Як свідчить досвід ЄС, мета і принципи структурної регіональної політики мають в об'єднаних європейських націях **соціогуманістичне** навантаження

і відповідні **цінності**. Європейська «регіональна семирічка», приміром, містила чітко визначені цілі: сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що характеризуються відставанням та ознаками депресії; підтримка регіонів зі структурними проблемами у сфері соціально-економічних перетворень і сільського господарства; модернізація політики у галузі освіти, професійно-технічної підготовки, підвищення зайнятості, зменшення бідності тощо [12]. Так само – і в принципах, за яким встановлюються правила співпраці, домінують соціальні цінності: а) **партнерства**, що включає системну взаємодію і кооперацію Єврокомісією, національними, місцевими і локальними органами влади; б) **компліментарності**, що вимагає конкретизації фінансового внеску кожного з учасників до спільного проекту; в) **субсидіарності** як основного принципу ЄС, який передбачає, що реалізація заходів на наднаціональному рівні може бути здійснена лише тоді, коли ефективність роботи на національному, регіональному та місцевому рівнях поступається першому з них; г) **конвергенції** (зближення) регіонів, які потребують трансферної фінансової підтримки, розміри якої в ЄС розподіляються відповідно до чисельності населення, реального стану економіки, площі, наявних на певній території соціальних проблем та відповідної структурної політики їх розв'язання.

За умов ослабленості корінної нації геноцидним Голодомором та позаблоковості системи національної оборони, а, значить, відсутності колективного захисту Україна не тільки відчуває великий економічний тиск, а й навколо неї акумулюється велика низка спокус агресивніших сусідів [13]. Провокуються не тільки різні трубні, молочно-сирні, газові та інші війни, а і розробляються заходи залучення України до Митного Союзу, мусується ідеологія її федералізації, «відрізання» від позаблокової держави, далекої від потуги колективних європейських форм захисту, певної скиби чи морської коси. Якою б не була ця скиба чи коса, вона для українців – їхня обітована земля, а люди на ній мають право на самостійний розвиток, на відродження і збереження своєї національної ідентичності, відрубності своєї культури, на своє інформаційне середовище, а відтак на адекватний простір з його відповідним ідеологічним забезпеченням, наскрізним фундаментом якого – українська національна ідея, унікальність якої як атрибута **соборності** нації, **межовості** країни, якій пора давно і надовго надати допомогу в рамках нової програми «Плану Маршала-2» – нині ігнорується.

Висновки. Аксиологія вибору вектора інтеграції об'єктивно підтверджує тезу: ключем в Європу є інтелект та високопродуктивна праця нації, духовно-креативний потенціал еліти та українська ідея розбудови державності. Саме національна еліта (інтелігенція) творить духовно-соціальні цінності, змістовність (сенс) і вартісність яких має бути широко соціалізована суспільним загалом. Для постмайданних урядів транзитивної України головним має бути кінцевий результат: прогрес, національне відродження і краще життя країни або новий Майдан. Деолігархатизація транзитивних країн – складний, але вкрай потрібний процес структурної їх політики, скерованої на розвиток постіндустріальних і неоіндустріальних високотехнологічних виробництв.

Виокремлення базових джерел і рушійних сил розвитку підтверджує, що з освоєнням нових інтелектуально-техногронних виробництв потрібно одночасно розвивати традиційні експортні галузі промисловості

(сталепрокатна, хімічна, лісопереробна, виробництво мінеральних добрив тощо). Структурна політика не може обійти агроіндустріальний сектор, випуск сільськогосподарських машин, підтримку фермерських господарств, розвиток депресивних територій тощо. Така структуризація не може не позначитися на її рушійних силах – потребі знань, випереджального розвитку соціальної сфери, інвестицій у людський капітал, виборі інтеграційного вектора, культурних цінностей, збереження соборності тощо. Все це вимагатиме переходу до нової секторної моделі структуризації національного господарства як всеукраїнської системи. Євроінтеграція для України – це не тільки фінансові кредити чи інші бонуси матеріального добробуту. Ці ідеали не виконують у суспільстві інтегративних функцій, не об'єднують, не соборнізують націю і не збільшують потенціал її ідентичностей. Навпаки, Україна нині переживає дефіцит ідентичностей, моралі, довіри, культури поведінки, рівності перед законом; водночас – профіцит матеріальної, реально-правової нерівності, бо не реалізується **емерджентність** – ця третя обов'язкова складова, що в комплексі з двома іншими (структурою і функціями) притаманна кожній системі. Система – це єдність структурних елементів, що під час функціонування перетворюють її в ціле. Емерджентність – це якість, властивості, кожна з яких не притаманна її елементам, а виникають вони завдяки об'єднанню цих елементів в єдину, цілісну систему [14, с. 349]. Якщо після суспільних трансформацій, Майданів, революцій ми не позбуваємося корупції, злочинства, девіантної поведінки високих чинів, їх сепаратистських проявів, то, виходить, не за тими структурами, функціями, цінностями об'єднуємося. Емерджентність розбудови української держави знову кров'ю мертвих волає до живих і ще не народжених соціалізувати **моральний соціогуманістичний** вимір соборного державотворення. Окрім названих об'єднавчих принципів ЄС (партнерство, компліментарність, субсидіарність, конвергентність тощо), Україні перед євроінтеграцією слід внутрішньо (міжрегіонально) інтегруватися на національних принципах, що складають її державницьку цілісну Ідею. Вона транспарентно ґрунтується на таких, принаймні, **трьох** стратегічних якісних складових, що характеризуватимуть державу Україна як справедливую систему: **соборність, українськість та гідну людини та нації** [9]. У цій системі суспільні трансформації виступають тактичними (конкретними) елементами широкої стратегії структурної політики регіону і держави, реалізують її національну ідею, безпеку, ідентичність, надаючи пріоритетності збереженню українськості в світовому культурному розмаїтті.

Це в особливий спосіб загострює нагальну потребу використання **неекономічних** факторів для розбудови ефективної економіки, національної держави, її духовно-інтелектуального ідеологічного супроводу на небезпечному рубежі сусідства з різними політично-економічними союзами, військовими блоками, культурно-релігійними цінностями, світоглядно-філософськими системами тощо. Не одне покоління патріотів України платило життям саме за національну ідею, за вибір вектора руху до державницького усамостійнення, досягнення національного ідеалу в структурі загальнолюдських цінностей і благ [15]. На жаль, ми досі широко не соціалізували українську ідею, не ввели ні її семантику, ні аксіологію інтеграційного вибору до основних складових ідеологічної платформи як стратегії використання неекономічних традиційних факторів

державотворення, не зробили наріжним каменем розбудови модерної нації, матрицею наших базових цінностей. Що більше, на ідеологічному фундаменті, в основоположних програмних текстах проурядових і опозиційних партій, в заявах третіх громадських сил щодо стратегічних векторів розвитку України, структур її громадянського суспільства – немає ні чітких теоретико-методологічних засад, ні відповідно-історичних, давноочікуваних практичних результатів.

З огляду на сепаратистські післямайданні прояви українофобів, різні спроби нав'язати Україні федеральний устрій, анексії територій, конче потрібна в системі неекономічних чинників розбудови ефективної економіки і національної держави національна модерна духовно-інтелектуальна ідеологія як суспільно-інформаційна **мембрана**, що сприятиме підвищенню **імунітету** (опірності) людини і нації проти денационалізації та дезінтеграції, а відтак – десоборнізації та інформаційного поглинання країни взагалі. Потрібні забезпечення етнічної герметичності нації, підсилення і використання духовно-інтелектуальних еліт як основного продуцента нових ідей, передових знань, інноваційних проєктів, що будуть підвищувати середовищеспроможність народу в його історично-стратегічному русі до вершин цивілізаційного поступу, конкурентоспроможність країни та сприяти уникненню точки неповернення до первнів українськості, які важко зберегти поза межами колективної оборони. Потрібен **Фонд Соборності**, який би поповнювався за рахунок, скажімо, повернення коштів, гуманізованих щодо джерел їхнього нагромадження і вивезення, та повернутих із офшорних зон українському народові для структуризації його господарки, підвищення рівня життя, освіти, науки, культури, національної безпеки. Допоки Україна не зрозуміє нову європейську інтеграційну цінність цього Фонду, доти їй не досягнути роль в ЄС Фонду згуртованості та інших структурних фондів. Лише з урахуванням широкої соціогуманістичної основи генерування нових знань для національної безпеки і консолідації суспільства можна належно оцінити рух на **випередження**, на опрацювання власної моделі інноваційного розвитку, використання інтелекту нації, збереження сприятливого середовища, а відтак простору для її етно-елітогенезу та захисту. Потрібен Лідер розвитку Нації як самостійного утворення вільної світової Спільноти.

Список використаних джерел

1. Пасхавер О. Коли держава неефективна, економіка залежить від неекономічних факторів / О. Пасхавер // День. – 2013. – № 120-121 (4003-4004). – С. 2.
2. Вовканич С.Й. Модернізація економіки як творення суспільного коду єдності України / С.Й. Вовканич, С.Л. Шульц // Соціальна економіка. – 2011. – №2. – С. 21–43.
3. Вовканич С.Й.. Аксиологія вибору вектора інтеграції / С.Й. Вовканич ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2013. – 37 с.
4. Геець В.М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України / В.М. Геець ; в 3 томах. – К. : Фелікс, 2007.
5. Вовканич С.Й.. Соціогуманістична парадигма буття – матриця національної ідеї України ХХІ сторіччя / С.Й. Вовканич // Соціогуманітарні проблеми людини : вісник Інституту соціогуманітарних проблем людини. – 2012. – №06. – С. 7-50.

6. Скворцов І.Б. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб антикризового управління / І.Б.Скворцов, О.О. Цогла // Зб. наук.-техн. праць НЛТУ України. – 2010. – №20. – С. 261–271.
7. Гриценко Л. Методологічні основи модернізації України / Л. Гриценко // Економіка України. – 2011. – №1–2.
8. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С.А. Єрохін. – К. : Світ Знань, 2002, – 528 с.
9. Українська Національна Ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори. Матеріали круглого столу / за ред. В.С. Кравціва ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень – Львів, 2011, – 62 с.
10. Геец В.М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний : материалы конф. «Социально-экономические проблемы информационного общества» / В.М. Геец . – Сумы : Университетская книга, 2005. – С. 16–13.
11. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
12. Європейська інтеграційна політика / А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О.А. Федірко. – К. : КНЕУ, 2010. – 451 с.
13. О комплексе мер по вовлечению Украины в евразийские интеграционные процессы // Дзеркало тижня. – 2013. – №29. – 17 серпня.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
15. Vovkanych S. Can we survive without the National Idea? Spring-Winter: The Ukrainian Quarterly, 2012. – № 3-4. – P. 47-58.

Вовканич С.І. Общественные трансформации в условиях глобализации: социогуманистические императивы, неэкономические факторы и евроинтеграционные приоритеты.

На основе аксиологического (ценностного) подхода к выбору вектора прорыва Украины на передовые цивилизационные позиции впервые сделана попытка комплексно начертить социогуманистические императивы, неэкономические факторы и евроинтеграционные приоритеты в контексте общественных трансформаций и глобализационных вызовов. Ключевые слова: модернизация и структурная политика, социогуманистическая концепция развития и соборность Украины, неэкономические факторы, украинская национальная идея, источники и движущие силы общественных трансформаций.

Vovkanych S.Y. Public transformations in the conditions of globalization: sociohumanistic imperatives, uneconomical factors and European integrational priorities.

On the basis of the axiological approach to the choice of vector of Ukraine breach on the top civilization positions an attempt of complex outline of sociohumanistic imperatives, uneconomical factors and eurointegration priorities in the context of public transformations and globalization calls is first done.

Key words: modernization and structural policy, sociohumanistic conception of development and collegiality of Ukraine, uneconomical factors, Ukrainian national idea, sources and motive forces of public transformations.

Надійшло 13.02.2014 р.